

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

Проф. д-р. ик. н. Христо Драганов
Инж. д-р Георги Драганов

*„По една застраховка „Пожар“ не са тухлите,
нито другите строителни материали,
а това е интересът на кандидата
за сключване на застраховката.“
Неизвестен английски съдия, 1883 г.*

Резюме: Статията представя застрахователния интерес като необходимата потребност, на базата на която се взема решение за сключване на застрахователен договор. Разглеждат се всички възникнали застрахователни отношения между застрахователя и застрахования и се представят като мотивация за търсене на услугите на застрахователите. Акцентира се върху факта, че застрахователният интерес е специфично понятие на застрахователното право и не може да се идентифицира с понятието „интерес“ така, както то се използва в живота. Поставени са за обсъждане определения и твърдения на други, в това число чужди автори, представили свои виждания за застрахователния интерес. Основната идея на автора е, че не само отделният застрахован е носител на застрахователния интерес, а цялата застрахована съвкупност.

Ключови думи: застрахователен интерес, застрахователни отношения, застрахователен договор.

JEL: G22.

1. Въведение в проблема

В застрахователната теория има различни мнения за застрахователния интерес от гледна точка на неговата същност, видове, значение и практически мотив за сключване на една застраховка.

За съжаление все още няма еднозначна оценка за застрахователния интерес като основна икономическа категория в застраховането.

Никой не оспорва, че застрахователният договор е валиден само ако потребителят на застрахователната услуга има застрахователен интерес. Това е подчертано и в Кодекса за застраховането (КЗ). В чл. 349 (1) застрахователният интерес се приема като „правно призната необходимост от защита срещу последиците от възможно застрахователно събитие“. В една следваща алинея на същия член от КЗ се подчертава, че „недействителен е застрахователен договор, сключен при липса на застрахователен интерес“. Или, ако няма застрахователен интерес, няма сключване на застрахователен договор. Законодателят обаче прави и едно пояснение, че за осигуряването на застрахователна защита е необходимо да е налице бъдещ застрахователен интерес (чл. 349 (3)). Той се определя като „необходимостта от осигуряване на защита от вредоносни последиствия на едно очаквано, но невъзникнало имуществено право или необходимостта от защита на собствена отговорност при или по повод на непозната или предстоящата за започване работа“. По този член от КЗ възникват твърде много въпроси, но това не е наша задача в настоящото изследване. За нас е важно, че застрахователният интерес се явява като основно изискване при сключването на една застраховка.

И така, в теорията и в практиката на застраховането се търси отговор на въпроса: Коя е икономическата същност на застрахователния интерес и как това се отразява върху дейността на застрахователния бизнес?

Застрахователният интерес е необходима потребност, на базата на която се взема решение за сключване на застрахователен договор. И на тази база възникват застрахователни отношения между

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

застрахователя и застрахования¹. Застрахователните отношения във всички общества се появяват като мотивация за търсене на услугите на застрахователите.

Важно е също така да се подчертае, че застрахователният интерес е специфично понятие на застрахователното право. Той не може да се идентифицира с понятието „интерес“ така, както то се използва в живота.

Въпреки че застрахователният интерес е важна икономическа категория, на него почти не се обръща внимание от застрахователната теория. Не можем да не признаем, че много са авторите, които са правили опити за конкретизиране на причините за сключване на един застрахователен договор, но те винаги са пренебрегвали застрахователния интерес като обект на застраховането. И това е напълно логично, тъй като в случая има смесване на организацията на застрахователния бизнес и на застраховането като икономическа категория с присъщите ѝ особености. Това най-добре се вижда от постановките в Кодекса за застраховането.

2. Основни изисквания към застрахователния договор

2.1. Същност на застрахователния договор

Застраховането е една от древните икономически категории. То има ярко изразено обществено предназначение – възмездяване на вредите при реализиране на опасностите (рисковете), съпътстващи човешкото общество.

Като икономическа категория застраховането изразява определени икономически отношения, т.е. това са застрахователните пра-

¹ И в други наши разработки е отбелязано, че застрахователният договор е една двустранна сделка, в която участват застрахователят (застрахователното дружество) и застрахованият, които придобиват определени права и задължения. Или, в застрахователния договор няма място „застрахованият“, нещо което не се разбира не само от застрахователната практика, но и от застрахователната теория.

воотношения. Те възникват, както отбелязахме, между застрахователя/застрахователното дружество и застрахования.

Чрез застрахователния договор застрахователят се задължава да поеме определен риск срещу заплащане на застрахователна премия от лицето, сключило застраховката, и при настъпване на застрахователното събитие (риска) да изплати на застрахования или на трето лице застрахователно обезщетение (застрахователна сума). По този начин застрахователният договор се определя чрез неговото съдържание, т.е. задълженията и правата на страните по договора застраховател – застрахован. И още, с даденото определение се конкретизира същинското, типичното съдържание на застрахователния договор.

В правната литература застрахователният договор е предмет на спорове. Авторите дават различни определения за неговата същност. В повечето случаи застрахователният договор се определя като:

- особен вид покупко-продажба, което може би е и причината, в застрахователната практика да се говори за „продажба на застраховки“;
- особен вид застрахователен договор, т.е. застраховката се приема като вид услуга, която се предлага на клиентите на застрахователното дружество.

И в двете определения не се отчита същността на застрахователния договор.

В застрахователната теория също има опити за отричане на двустранния характер на застрахователния договор. Така според Теорията за паричната престация „застрахователят няма задължението да носи риска, а само да плати дължимата сума, поради което, ако настъпи застрахователно събитие, застрахователното отношение става едностранно“.

Теорията за престацията е възникнала, за да се противопостави на застраховането срещу благотворителността, както и поради невъзможността да се обясни животозастраховането.

За В. Райхер престационната теория, вижда същността на застраховането само в задължението на застрахователното дружество да

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

извърши плащането. Тази теория е „венец“ на формализма и отвлечеността.

Застрахователният договор поражда правоотношения напред във времето и тези права и задължения се проявяват в различните фази от развитието на застрахователното отношение, както и при различните форми на застраховане.

При задължителните застраховки застрахователният интерес на застрахования се реализира чрез закон. При това застраховане не се налага наличието на застрахователен интерес от страна на застрахования. Този интерес се преценява от държавата и на тази база възникват застрахователните отношения.

За разлика от задължителните застраховки при сключването на една доброволна застраховка основен мотив е наличието на застрахователен интерес на лицето, което влиза в застрахователни правоотношения със застрахователното дружество.

2.2. Основни мотиви за сключване на застрахователния договор

За да се сключи една застраховка, е необходимо да има застрахователен интерес (икономически интерес). За разлика от застраховките, при които този интерес не е свързан пряко с лицето, което сключва застраховката, като застраховките на отговорности (Гражданска отговорност, както и някои финансови застраховки), в икономическия интерес се включват и третите лица, на които застрахованият е причинил виновно вреди.

Застрахователният интерес като елемент на застрахователния договор е признат още през 1883 г. от английски съдия. Според него застраховането на една застраховка „Пожар“ не са тухлите, нито други строителни материали, а това е интересът на кандидата за застраховане към обекта, който се предлага за застраховане. Ако се установи, че застрахованият няма икономически интерес за сключване на една застраховка, няма да прибегне към услугите на застрахователя.

При застраховането винаги се търсят мотивът и целта, която се преследва със сключване на застрахователния договор. А това са,

както е известно, опасностите, съпътстващи човешкото общество. Това са, казано по друг начин, човешките потребности от застрахователната услуга. Те могат да бъдат:

- настоящи (належащи, неотложни) сигурни потребности;
- бъдещи (евентуални, вероятностни, стохастични) потребности.

Особено важно е, при сключването на застрахователен договор да бъдат налице бъдещи потребности, породени от настъпването на случайни събития. Тези потребности са несигурни и затова са възможни потребности. Те са само една възможност за настъпването им.

Опасността е тази, която модифицира отношението между потребителя и средствата за задоволяване на потребността. Това е причината, всяка стопанска единица да проявява интерес за задоволяване на своите бъдещи потребности, които могат да възникнат при настъпването на дадена опасност (риск). Допустимо е, стопанската единица да се откаже от възмездяването на бъдещите вреди, въпреки че се засягат нейните икономически интереси. В този случай стопанската единица не оценява нуждата от сключване на застраховка. Италианецът Улисес Гоби, стъпвайки на Теорията на нуждата определя застраховането като стопанска дейност, „която представлява съчетание на предварителни грижи, за да бъдат задоволени бъдещите възможни потребности“ (Гаврийски, 1959). Според Гоби щом като една стопанска единица почувства нуждата от една бъдеща потребност, свързана с настъпването на риска, търси начин за нейното покриване.

Тази бъдеща потребност трябва да бъде покрита с най-малко средства. Именно застраховането е институцията, която с най-малко средства посреща една бъдеща голяма вреда.

Следователно, изхождайки от факта, че застраховането е взаимно покриване на случайна и оценима парична нужда, всеки индивид трябва да прецени тази нужда. За тази цел той трябва да има мотив, който се свързва с икономическите последици, които възникват при настъпването на риска и причинените от него вреди.

Когато говорим за наличието на мотивация за сключването на застрахователен договор, е необходимо да се изясни въпросът за случайността и възможността за оценка на застрахователния интерес.

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

Това може да стане само ако случайните събития бъдат независими едно от друго и настъпват с малка вероятност. Това е едно от условията, рискът да се приема като застраховаем.

Един проблем, който възниква, е свързан с предприемаческия риск. Вярно е, че той зависи от икономическата конюнктура. Това обаче не означава, че не може да се приема като застраховаем. При него мотивите са от друго естество, но те винаги са свързани с икономическите интереси на предприемача. Това важи и за всички рискове, които са присъщи на системата на интелектуалната собственост.

За бъде налице застрахователен интерес за сключване на застрахователен договор, случайността трябва да бъде налице по отношение на момента, на размера на очакваните вреди и времетраенето на застрахователното събитие.

Случайността е конкретна форма на проявление. Тя е само единият полюс на взаимозависимостта, докато другият полюс е необходимостта. Застрахователите се стремят да опознаят закономерността, с която настъпва дадено събитие (риска). За кандидатите за сключване на застраховка обаче определена роля играе необходимостта.

От особена важност за сключване на застраховка има правилното оценяване на вероятността за настъпване на риска. Всяко неправилно оценяване води до завишаване на застрахователната премия, с което се отблъскват потенциалните клиенти на застрахователните услуги, и обратно – заниженият размер на тарифната премия, т.е. работа с конкурентна премия, привлича застраховани, увеличава големината на застрахователната съвкупност, но е и предпоставка за нелоялна конкуренция, която обаче е само временна. В тази връзка си заслужава да споделим едно становище на привържениците на Теорията на нуждата. Според тях при повечето застраховки, при които рискът се оценява произволно, винаги една от страните застраховател – застрахован се ощетява за сметка на другата.

За да се избегне неправилното оценяване на риска, което води до положителен или отрицателен резултат за едно от страните по застрахователния договор, е необходима подходяща статистическа информация. Само така могат да се изчислят приблизително с точ-

ност честотата и тежината на вредите при бъдещо протичане на риска. Това изискване задължава застрахователите да наблюдават развитието на риска за един по-продължителен период. Само по този начин случайността в една дадена застрахована съвкупност преминава в закономерност.

От всичко казано дотук следва изводът, че при липса на вероятност за настъпване на дадено неблагоприятно събитие (риск) няма мотив за сключване на застраховка, т.е. отпада застрахователният интерес на кандидатите за застраховане. И още нещо. Реализирането на риска предизвиква потребност от търсене на начини за тяхното задоволяване. Самото прибегване до услугите на застрахователя е един потенциален мотив. И все в тази връзка никой не оспорва нуждата от застрахователни услуги, но това търсене е свързано с наличието на конкретни условия, за да се мотивират потенциалните клиенти на застрахователните дружества.

Не може да се приеме разпространеното и лансирано мнение, че възникването на дадена потребност, свързана с риска, е основна категория за всяка застраховка. Едно такова мнение отрича наличието на застрахователен интерес и неговото икономическо значение.

Застраховането се е развивало и ще се развива не с развитието на потребностите, а поради наличието на чувството за тяхното удовлетворяване.

2.3. Основни изисквания за сключване на застрахователен договор

За да бъде удовлетворен застрахователният интерес, е необходимо спазването на определени изисквания при неговото сключване. При сключване на застрахователния договор застрахованият е задължен да съобщи на застрахователя всички известни на него обстоятелства, имащи съществено значение за определяне възможността за настъпване на застрахователния случай и за определяне на размера на възможната вреда. За съществени се признават обстоятелствата, които точно са определени в условията на дадената заст-

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

раховка. Те могат да бъдат дадени по стандартна форма или като писмени въпроси към договора.

Както и при останалите застраховки, така и при застраховките на отговорности, реалното изплащане на причинените вреди е съществен елемент на застрахователния договор. При застраховките „Гражданска отговорност“ той придобива ново значение. При всички застраховки, включени в отраслите лично и имуществено застраховане, размерът на застрахователната сума, за която е сключена застраховката, е горна граница на отговорността на застрахователя. При застраховките „Гражданска отговорност“ тази граница има друго значение. Както вече отбелязахме, отговорността на застрахователя може да бъде лимитирана или нелимитирана. Лимитите на отговорност на различните застрахователни пазари са различни. Те са различни и за различните застрахователни браншове и видове застраховки. Отговорността е свързана и с броя на настъпилите през даден период време застрахователни случаи.

Застрахователният интерес като обект при застраховките на отговорност има известни особености. При различните застраховки „Гражданска отговорност“ застрахователните договори се различават. Основните изисквания, които са задължителни за всеки договор, сключен за една застраховка „Гражданска отговорност“, са:

- противоправно нарушение от лицето, към което са предявени задължения към друго лице;
- наличие на вреда, причинена при настъпване на неблагоприятни събития;
- причинна връзка между противоправното поведение и нанесените вредоносни последствия;
- вина на нарушителя.

Важен елемент при застрахователните договори, които се сключват при застраховките на отговорности, е вредата. В застрахователната теория, а това важи и за застрахователната практика, не всички автори правят разлика между вреда, щета и загуба. В една статия се твърди, че „при настъпването на застрахователния случай застрахователят изплаща вреда, щета, загуба“. Вредата е правно по-

няние. Тя включва имуществени и неимуществени (морални) вреди. Щетата, респ. загубата, се причинява на движимо и недвижимо имущество. В застрахователната теория и практика за вреда се приема всяко накърняване на личното или имущественото благо. Застрахователите възмездяват два вида вреди – материални и морални (нематериални).

Материалните вреди винаги се свързват с имуществените интереси на пострадалия. За моралните вреди до края на XX век съществува мнението, че доколкото нарушенията на личните неимуществени отношения не подлежат на морална (стойностна) оценка, отговорността за тях не носи материален характер. Застрахователната практика показва, че в много случаи нарушаването на личните имуществени права може да предизвика и значителни материални последиствия. Те могат да включват защита на честта, достойнството и деловата репутация. При юридическите лица се включват добросъвестност, изпълнение на договорни задължения към други участници в търговските взаимоотношения, отговорността за неточна реклама (даване на некоректна или неправилна информация) и др.

3. Интерес и застрахователен интерес

3.1. Интерес

Всеки интерес възниква на базата на някаква потребност. Етимологията на понятието „интерес“ (лат. *interesse* – в средата съм) се свързва с мотивацията на човека да предприеме някакво действие или бездействие.

Когато трябва да се даде определение на понятието „интерес“, винаги се срещат трудности. Това е и причината да има над 250 определения за интереса.

Интересът се определя като такава външна обективна причина, която като идеална или субективна оценка е пряка причина за едно или друго действие на човека. И още, интересът може да се оп-

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

редели като пряка, непосредствена причина за определено вземане на решение.

Интересът може да се дефинира и като отношение на едно лице към нещо, изгода от нещо. И още, интересът е това, което е важно към определен момент, т.е. всяко поведение е мотивирано от определен интерес. Интересът може да бъде една основна потребност или осъзната способност за нейното удовлетворяване.

Понятието „интерес“ също така може да се свърже с една правно призната необходимост от защита срещу неблагоприятни последици, които съпътстват човешкото общество. Много автори разглеждат интереса и като обективен дразнител, който в качеството на идеален израз става причина за дейността на човека.

3.2. Застрахователен интерес

3.2.1. Застрахователен договор и застрахователен интерес

Общозвестно е, както вече отбелязахме, че застрахователният договор е валиден само ако лицето като потенциален потребител на застрахователната услуга има застрахователен интерес. Това правно положение е признато и от световната застрахователна теория и практика.

В Англия още през 1774 г. в специален нормативен акт се поставя изискването, при сключването на застраховка „Живот“ да бъде налице застрахователен интерес.

В немското право също се посочва, че валидността на застрахователното отношение между застраховател – застрахован задължително се свързва с наличието на застрахователен интерес към момента на сключване на застрахователния договор.

Според северноамериканското право фундаментално изискване за валидност на застрахователния договор е наличието на интерес на застрахования по отношение на предмета на застраховането.

В българския Кодекс за застраховането като недействителен се счита всеки договор, който е сключен при липса на застраховате-

лен интерес чл. 249(2). Изключение се прави само по отношение на случаите, когато е налице бъдещ застрахователен интерес².

Все в тази връзка заслужава да се даде отговор и на въпроса: Какво е съдържанието на термина „отворен застрахователен договор“? За съжаление, въпреки че в КЗ е направено пояснение, то за нас е неясно. Това е така, защото застрахователният договор (застраховката) се сключва само при наличието на застрахователен интерес. Всички промени след това се правят със съответните анекси.

Отклонение от общоприетите условия е налице и при използване на понятието „предварително покритие“ и „ретроактивно покритие“.

3.2.2. Особенности на застрахователния интерес

Застрахователният интерес е специфично понятие на застрахователното право. Той не може да се идентифицира с общоизвестното понятие „интерес“.

Както вече отбелязахме, още през 1883 г. при разглеждане на съдебно дело, което засяга принципа на възмездяване при застраховка срещу пожар, съдията приема следното решение: „По мое мнение база за всяко положение, което е предмет на закона за застраховането, означава, че застрахованият в случай на загуба, която се покрива от полицата, трябва да получи обезщетение в пълен размер, но в никакъв случай обезщетението не може да превишава причинената вреда.“ Какви изводи могат да се направят от това решение?

- Договорът за сключената застраховка се явява и като договор за възникнала вреда.
- С договора трябва да се обезщети в пълен размер застрахователният интерес.

²Застрахователният интерес е налице при сключването на застрахователния договор и продължава през целия срок, през който той е в сила. В чл. 349(3) на КЗ той се определя като „необходимостта от осигуряване на защита от вредоносни последствия на едно очаквано, но невъзникнало имуществено право или при необходимостта за защита на собствена отговорност при или по повод на незапочната или предстояща да започне работа“.

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

- Застрахователният договор е правно отношение на застрахования (неговият застрахователен интерес) към имуществени и неимуществени блага или към лица, или към лицата, по силата на което евентуалното увреждане на тези блага или лица от събития, визирани в сключения договор.

Застрахователният интерес е налице както при физическите, така и при юридическите лица. Следователно имущественият интерес се свързва с вредите, възникнали в стопанството на застрахования, ако бъдат увредени собствени имуществени блага. Той обаче може да се свърже и със засегнатите интереси на други лица, с които застрахованият не се намира в правоотношение, което да го задължава да обезщети в пълен или частичен размер виновно причинените от него увреждания. В този случай застрахователният интерес се свързва с третото лице в застрахователното правоотношение.

Застрахователният интерес винаги се свързва с определен вид застраховка. Дали той е налице при сключването на застраховката (застрахователния договор), зависи от конкретния вид застраховка. Така например превозвачът има интерес да застрахова пътниците срещу злополука, която може да настъпи по време на превозването им. При банковите застраховки банката е тази, която има интерес да застрахова вложителите срещу евентуална нейна неплатежоспособност, но не срещу смърт и трайна загуба на трудоспособност.

Застрахователен интерес е налице и по отношение на лицето, което сключва застрахователния договор, т.е. лицето, което при волеизявлението се конституира като страна по договора. По този начин то поема съответните задължения и добива съответните права по сключената застраховка.

Когато съгласно закона се допуска, едно лице да застрахова имущественото или неимущественото благо на трети лица, застрахователен интерес има както лицето, чиито блага се застраховат, така и този, който сключва застраховката. Така например спедиторът или превозвачът може да сключи застрахователен договор за сметка на получателя на каргото. Това най-ясно е изразено при застраховката на превозвача. При животозастраховането всяка сключена застраховка в полза на трето лице е нищожна, ако се докаже, че бенефициентът по

застрахователния договор няма застрахователен интерес. Според проф. П. Голева на практика застрахователят (става въпрос за бенефициента – б.а.) може да принуди или да мотивира чрез дарение, бедни или болни лица да дадат съгласие да инкасират впоследствие застрахователната сума.

И така застрахователният интерес трябва да се доказва. Това е причината за търсене на отговор на въпроса: При доказана липса на застрахователен интерес какво става с внесените застрахователни премии? Ако застрахователният интерес отпадне през периода на срока на сключената застраховка „Живот“, застрахователната премия, внесена до момента на отпадането, трябва да се върне пропорционално на изтеклото време на застраховката.

Известният автор по проблемите на застраховането на отговорности А. Шипковенски дава следното значение на застрахователния интерес:

- той се явява като обект на всички видове застраховки;
- икономическият или финансовият, това е интересът на застрахования към обекта на застраховане;
- задължително присъствие на застрахователния интерес към момента на сключването на застрахователния договор, но не това да стане в бъдеще;
- застрахователният интерес трябва да притежава законни граници (Шипковенски, 1999).

Когато говорим за застрахователния интерес като обект на застраховане, задължително трябва да го разграничаваме от икономическия и правния интерес. Застрахователният интерес трябва да се приема само като обект на застраховането (застрахователното правоотношение).

Правното съдържание на застрахователния интерес включва не само имуществените, но и неимуществените ценности, а преди всичко отношението към тях от едно или друго лице. Това е причината, обектът на застрахователното правоотношение да не се свързва конкретно с едно или друго имуществено благо, а като отношение към него от притежателя на това имуществено благо, т.е. застрахователният интерес.

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

Застрахователният интерес винаги има стойностно, парично изразяване. В практиката се допуска и възмездяването да става в натурална форма или услуга. И затова на него са присъщи определени имуществени характеристики. Това позволява да определяме с по-голяма точност неговата стойност, която се конкретизира в размера на застрахователната сума по сключената застраховка.

Много често се пренебрегва и една друга характеристика на застрахователния интерес. Той не може да съществува сам по себе си като отвличена абстракция.

При разглеждане на същността на застрахователния интерес не трябва да се пропуска още едно нещо, което е много важно и то е, че не само застрахованият е носител на застрахователен интерес, а и на цялата застрахована съвкупност на дадена застраховка.

3.2.3. Обективен и субективен застрахователен интерес

Един въпрос, който се нуждае от изясняване, е този, свързан със застрахователния интерес, който е налице при сключването на застрахователния договор – субективен или обективен.

Субективният застрахователен интерес показва, че чрез застраховането се защитава само застрахователният интерес на определен субект, в чиято полза е сключен застрахователният договор. Всички останали субекти, притежаващи свои собствени застрахователни интереси към застрахованото благо, не са защитени обективно от сключената застраховка и не могат сами по собствено желание да искат от застрахователя изплащане на застрахователно обезщетение (застрахователна сума) за претърпяна вреда.

При обективния застрахователен интерес се защитават икономическите интереси не само на лицето, сключило застраховката, но и на всички други лица, имащи застрахователен интерес към застрахования обект (арендатори, превозвачи, комисионери, залогодържатели и др.).

Трудно обаче се преодолява мнението, че при сключване на една застраховка е налице само субективният застрахователен интерес (Райхер, 1952, с. 327). Това мнение е свързано с господстващото в

застрахователна теория мнение, че е налице личен характер на сключения застрахователен договор.

Определено трябва да отбележим, че субективният застрахователен интерес е изгоден за застрахователите и служи на техните интереси. Това е така, защото се ограничава отговорността на застрахователите само в границите на лицето, което е сключило застраховката.

Обективният застрахователен интерес е в полза на застрахованите и служи на техните икономически интереси. Отговорността на застрахователите не се ограничава само по отношение на застрахования, но и на всички други лица, които по един или друг начин имат отношение към застрахования обект.

Според най-изявените привърженици на субективния интерес застрахователният интерес е паричната стойност на дадено имуществено благо. Той обаче не съвпада със застрахования обект. За тях интересът е свързан с конкретния субект, при условие че прехвърлянето на застрахованата вещ остава в първоначалния собственик.

В застрахователната теория има становище, че субективният застрахователен интерес трудно може да се приложи в дейността на застрахователните дружества, които работят предимно по основните имуществени застраховки, и от това следва изводът, че най-приемлива за застрахователното право е концепцията за обективния застрахователен интерес (Райхер, 1952, с. 329).

Едно такова становище трудно може да се приеме при съвременното развитие на застрахователните пазари, на които се предлагат видове застраховки, които обединяват както обективния, така и субективния застрахователен интерес с превес на обективния застрахователен интерес.

В практиката се срещат случаи, когато по отношение на едно и също имуществено благо съществуват различни застрахователни интереси, т.е. интересите на собственика представляват интереси и на други лица. Така се получава една кумулация на застрахователните интереси по сключен застрахователен договор. В тази връзка възниква въпросът: При една кумулация на застрахователния интерес

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

не се ли оскъпява застраховката, т.е. не се ли плащат по-големи по размер застрахователни премии?

На пръв поглед това е така, но ако познаваме добре застрахователно-техническите особености при определянето на застрахователната премия, ще видим, че няма никакво оскъпяване. И още, няма и никакво противоречие между интересите на застрахованите и застрахователите, както ни убеждават някои специалисти от областта на застрахователната теория.

Освен това трябва да се отбележи, че случаите на допълнително и двойно застраховане на един и същи застрахователен интерес – субективен или обективен, не могат да се причислят към кумулирането на интересите.

Достойнствата на обективния застрахователен интерес се проявяват преди всичко при универсалността на застрахователното обезпечение (принцип на универсалността³). Или, казано по друг начин, „универсалността“ се свързва с правната страна на въпроса, т.е. с фактическия обхват на предлаганата застрахователна защита. И тук възникват твърде много въпроси, свързани с наличието на застрахователния интерес при задължителното и доброволното застраховане. От изясняване се нуждаят въпросите, отнасящи си до особеностите на обективния застрахователен интерес при различния обем на застрахователната отговорност и кръга на застрахователни интереси, което се явява в интерес на застрахования и е предпоставка за разширяване сферата на застрахователното покритие и пр.

Ние заставаме зад обективния интерес, но задаваме обаче въпроса: Може ли теорията за субективния застрахователен интерес да се предпочита при определени условия? На този въпрос можем да отговорим по следния начин: Да, може би е за предпочитане от гледна точка на практическото реализиране на някои становища, изразени в застрахователното право. Освен това концепцията за обективния застрахователен интерес в много по-голяма степен отговаря на принципа

³ Под понятието „универсалност“ на застрахователното обезпечение се разбира широтата на самата сфера, в която действа застраховането и която се определя: от кръга на подлежащото за застраховане имущество; от кръга на застрахованите (застрахованите лица); от кръга на застрахователните случаи.

на универсалността на застрахователната защита отколкото субективния застрахователен интерес. Това обаче не означава, че при обективния застрахователен интерес се явяват като предпоставка за разширяването на сферата на дадена застраховка и респ., увеличаване на застрахователните плащания (застрахователни обезщетения, застрахователни суми).

Изводът обаче е само един и той е, че независимо от мненията на привържениците на една или друга теория за застрахователния интерес, последният при различните видове застраховки може да бъде обективен или субективен. Типичен пример са застраховките, включени в бранша „Застраховане на отговорности“. Известно е, че застраховките „Гражданска отговорност“ са свързани с лицата, които сключват застраховката, но ползвателят е всяко физическо или юридическо лице, на което може да бъдат виновно причинени вреди от застрахования. При тези застраховки концепцията, която е залегнала в уредбата за субективните граници, е, че всеки, който притежава субективно застраховано имущество и го използва, може да се приеме, че е застрахован, независимо в какви отношения е със собственика.

4. Теории за застрахователния интерес

4.1. Привърженици на теорията за интереса

В историческото развитие на застраховането и на застрахователната теория се наблюдава различно отношение към същността на застрахователния интерес. Най-консервативната трактовка е тази, според която застрахователният интерес е присъщ изключително на имущественото застраховане. Но теорията, която разглежда застрахователния интерес в дълбочина, е **Теорията за интереса** (Гаврийски, 1959, с. 32). Развита и теоретично изяснена е от немския философ А. С. Еренберг. За него интересът е отношението на едно лице към един предмет, по силата на което лицето може да претърпи парична вреда вследствие на едно неблагоприятно събитие.

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

За Еренберг интересът е икономическо отношение между лице и вещ. Следователно според Еренберг, за да бъде налице застрахователен интерес, необходимо е да има вещ, отношение към веща от даден субект и риск. „Вещта може да бъде материална или нематериална.“

Отношението (интересът) трябва да бъде оценено, а рискът това е застрахователното събитие, което застрашава застрахователния интерес. При липса на застрахователен интерес няма и застрахователен договор.

Докато Еренберг е представител на обективния интерес, то Киш е представител на субективния застрахователен интерес. Според представителите на тази школа едно икономическо отношение не може да бъде предмет на застраховане. Според представителите на субективния интерес обект на застраховането е конкретно благо. За тях застрахователният интерес е изложен на загуба, едва когато имуществената стойност от конкретното имущество благо (стойността на вещта, на правото на трудоспособност, на печалба и пр.) е засегнато от неблагоприятно събитие.

Пак според представителите на субективния интерес вредите не са стойността на загубата на дадена сграда, а от загубата на нейната стойност.

Според най-известните привърженици на субективния интерес интересът е паричната стойност на дадено имущество благо. Той не съвпада с това благо. За тях интересът е свързан с конкретния субект, при условие че прехвърлянето на застрахованата вещ остава в първоначалния собственик. И още едно становище, според което застрахователният договор се сключва с оглед на веща.

Още по-интересна е дефиницията, според която интересът е отношение на застрахования към предмета на застраховане, при което висящата над предмета опасност се превръща за застрахования в опасност от загуба.

Интересни са схващанията за интереса и на френски автори, привърженици на Теорията за интереса. За тях застрахователният интерес е отношение на един субект (застрахования) към едно благо, което може да бъде засегнато от неблагоприятно събитие, т.е. отно-

шение между едно лице и една изложена на опасност собственост. Или, обект на застраховането е сигурността на стойността на съответното благо.

Други автори считат, че интересът е независим от риска, но когато се дава определение за застраховането, той трябва да се свърже с имущественото благо. От това следва твърде интересен, но без научна стойност извод, а именно, че рискът е обект на застраховането.

Според някои италиански автори, които са привърженици на Теорията за интереса, застрахователният интерес не е отношението между човек и вещ, а целенасоченост, стремеж на човека към овладяването (в широк смисъл на думата) на определени предмети, които въздействат върху неговото съзнание. И още, интересът е обществено обособено явление. Той не може да съществува извън обществото.

Интересно е и мнението на една друга група философи за застрахователния интерес. Те също са привърженици на Теорията за интереса, но според тях:

- застрахователният интерес не е идентичен със стойностния интерес;
- интересът може да бъде бъдещ, възможен, неизвестен, съмнителен и пр., т.е. неопределен.

Независимо от това авторите на това философско течение не приемат като предмет на застраховането:

- Субективният интерес винаги е свързан със стойността, която застрахованият предмет може да има, но само за определено лице.
- Кумулацията на застрахователния интерес е налице, когато към едно и също имуществено благо съществуват различни застрахователни интереси – на собственика, на залогодържателя, на наемателя и др. В този случай обаче става въпрос за обективен застрахователен интерес. Именно той е свързан с кръг от субективни интереси.

Само ще отбележим, че философите говорят още за съвпадащ застрахователен интерес, главен и второстепенен застрахователен интерес, материални интереси и интереси на печалба и претенции,

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

застрахователен интерес на личността, полезен и отрицателен застрахователен интерес и др.

От направения анализ се вижда, че нито един от привържениците на Теорията за интереса не взема отношение по особеностите на застрахователния интерес като основен елемент на застрахователното правоотношение. Следователно привържениците на Теорията за интереса не могат да направят последната „крачка“, за да изяснят същността на застрахователния интерес и неговото значение за застрахователния бизнес. Това е и причината за техните становища, че в застраховането случайността се „оковава“ в мъдри изречения и по този начин поставят доктрината за застрахователния интерес в хаос и изкуствени построения.

4.2. Други теории за застрахователния интерес

Не само привържениците на Теорията за интереса имат различни мнения, които се различават за съществуването на застрахователния интерес, но в дадени моменти дори го отричат, т.е. принизяват неговото значение за застрахователния бизнес.

За застрахователния интерес има виждания и на други философски течения, както и на отделни автори. Според някои от тях вещта (благо) е обект на застраховане. Те дори стигат до извода, че при някои видове застраховки застрахователният интерес не изпълнява никаква роля. И още нещо. Според по-голяма част от авторите обект на застраховането не е интересът, защото задължително трябва да се прави разлика между застраховане на вещь (вещно застраховане) и застраховане на имуществени права и задължения – имуществено застраховане⁴.

Въпреки мненията на привържениците, които отричат застрахователния интерес като елемент на застрахователното правоотно-

⁴ Вещ – това са (в широк смисъл) всички движими и недвижими вещи, живи и неживи вещи, телесни и нетелесни вещи. Имущественото застраховане включва всички случаи, при които имуществото получава защита срещу извършване на известни разходи или срещу обременяване с разноси (застраховка „Гражданска отговорност“, застраховка срещу спиране на работа, на очаквана печалба, застраховка срещу дъжд, застраховка за летуване и др.).

шение, те обаче не отричат застрахователния интерес като основен мотив за сключване на един застрахователен договор.

Адам Смит не засяга въпроса за обекта на застраховането и причината трябва да се търси в неговото становище, че застраховането е търговия. „Търговията за застраховането има за цел да даде голяма сигурност на частните богатства“, пише той в „Изследване върху причините и природата на богатството на народите“.

Интересно е мнението на авторите, които разработват Теорията на играта. За тях „някои обществени отношения могат да бъдат наречени „игра“, други „зalog“. При „играта“ е налице алеаторност, но това не е достатъчно, за да се приеме, че застрахователният договор без застрахователен интерес е една „игра“. Част от привържениците на Теорията на играта считат, че при застраховането човек се противопоставя не на организираната игра на съдбата, а на една организирана игра на щетите. От това становище се обосновава и имущественият интерес. Но при тях не се изяснява мястото на застрахователния интерес при застрахователното правоотношение, който възниква при сключване на една застраховка. Причината трябва да се търси в неразбирането на простата истина, че при играта и залога обикновено алеаторността не е свързана с имуществото на играчите. Но както и при застраховането, така и при играта, има интерес. Но това са два различни интереса. При застраховането застрахованият защитава своите икономически интереси, докато при играта има залагане против личния интерес на играча, за да получи чрез играта изравняване на евентуалния неблагоприятен резултат.

Не може да се приеме и мнението, което намира място в застрахователната практика, че обикновено се търсят аргументи, за да се докаже, че застраховането е спестяване. Това дава основание да се говори за инвестиционен характер на застраховането. Едно такова мнение се приближава до Теорията за спестяването (Григоров, 1956, с.448). За тях сключването на една застраховка е акт на колективно спестяване чрез разпределение на всички единични рискове върху общността. Излиза така, че сключването на една застраховка съдържа елементи на доверително управление на финансови средства, предоставени от застрахования на застрахователя.

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

В заключение трябва да отбележим, че всеки притежател на имуществено благо има потребност от неговото осигуряване срещу неблагоприятни събития, които могат да му причинят вреди. Потребността е чувството за липса, свързано е със стремеж за отстраняване на тази липса.

Независимо от теоретиците в областта на застраховането, едно е вярно, че всеки гражданин се стреми да защити своите икономически интереси. А това може да стане въпреки различните теории само ако е налице:

- осъзнаването на една потребност;
- имущественото благо да притежава свойства, които да задоволяват определени човешки потребности;
- имущественото благо да е лична собственост или собственост, за която се носи отговорност.

Едно общо заключение, свързано с теориите за застраховането, дава основание да се приеме, че техните автори не стигат до изчерпателно изясняване на застрахователния интерес като обект на застраховането.

Опознаването на същността на застраховането е невъзможно само с помощта на логически конструкции. Без изясняване на икономическото значение на застрахователния интерес, застраховането остава непознато. Непознато е и неговото значение за отделното физическо или юридическо лице и за държавата.

Никой не отрича, че застрахователната литература е необхватна. Стотици автори са търсили начини за изясняване обекта на застраховане. С това може да се обяснят и различията по този важен въпрос.

Заклучение

Винаги, когато се изследва даден проблем, възникващите въпроси са твърде много. Особено, ако той не е намерил място в специализираната застрахователна теория. По един такъв проблем няма единомислие в застрахователното право.

Застрахователната практика също по различен начин третира обекта на застрахователното правоотношение (застрахователният договор). И тук има смесване между обекта и предмета на застраховане.

Отчитаме, че много въпроси – малки или по-големи, са останали извън настоящото изследване. Има също така и приети безрезервно постулати, по които може да се дискутира. Единственото обаче, което не подлежи на оспорване, е, че застрахователният интерес е обект на всеки сключен застрахователен договор. И както на няколко пъти подчертаваме: „Няма застрахователен интерес – няма и застраховка“. Ако отхвърляме застрахователния интерес като обект на застраховането, това не означава, че застрахователното правоотношение може да възникне без наличието на интерес. Застрахователният интерес не е нито съдържание, нито предмет на застраховането. Той е предпоставка, стимул за сключване на застраховката. Той е мотивът за поведението на застрахователя и на застрахования като страни по застрахователния договор.

Не изключваме несъгласие по някои от постановките, свързани със същността на застрахователния интерес. Те се нуждаят от по-голямо конкретизиране и точно изясняване. Това обаче не променя с нищо главния извод, който се преследва, а той е, че застрахователният интерес е обект на застрахователния договор. Дали този обект е обективен или субективен, зависи от същността и съдържанието на даден вид застраховка.

Сложността на изследвания проблем се състои в това, че при него има не само важни икономически последици, но и правното значение на застрахователния интерес – въпрос, който е предмет на друго направление в науката. Това беше една от причините да разгледаме същността и особеностите на застрахователния договор. В тази част на изследването са възможни някои правни неточности, за което молим за разбиране.

В последната точка на изследването смятаме за правилно да се проследят мненията на известни специалисти в областта на застраховането и правото. По този начин най-добре се очертават различ-

ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИЯ ИНТЕРЕС

ните философски течения по въпроса за застрахователния интерес като обект на застраховането.

Дали сме постигнали поставената си цел с настоящото изследване, ще кажат специалистите в областта на застраховането. За нас обаче остава удовлетворението, че поставяме застрахователния интерес на дискусия.

Направеният опит за изясняване на икономическата същност на застрахователния интерес е само един „плах“ опит за запълване на празнотата по този въпрос в застрахователната теория. Застрахователната практика също трябва да преосмисли своето становище за обекта на застраховането. Това налага и внасяне на промени в законодателството, което регулира застрахователния бизнес.

Наясно сме, че много от поставените въпроси заслужават допълнително изясняване и обосноваване. И това е напълно нормално, когато се разглежда един основен въпрос, свързан със застрахователната теория и практика.

Използвани източници

Гаврийски, В. (1958 – 1959). *Буржоазни теории за застраховането*. Годишник на ВФСИ, т. XVII, Свищов, с. 33

Григоров, К. И. (1956). *Теория на икономическите учения*. С., с.448.

Райхер, В. К. (1952). *Обществено-исторически типове застраховане*. С., с. 327.

Шипковенски, А. (1999). *Страхование ответственности*. Москва, с. 134.

Стопанска академия
„Д. А. Ценов“ – Свищов

Година XXVIII, кн. 2, 2018

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕНИДЖМЪНТ теория

ВЕРоятностни методи за оценката на финансовите рискове за стопанския субект

Владимир Горбунов
Дмитрий Денисов 5

ФИРМЕНА конкурентоспособност

Иновативната възприемчивост на предприятието като основа за неговия икономически растеж и развитие

Наталия Голованова
Наталия Куликова 21

МАРКЕТИНГ

Влияние на бранда върху удовлетвореността от продукта

Ас. д-р Атанаска Решеткова 35

БИЗНЕС практика

Икономическо значение на застрахователния интерес

Проф. д-р. ик. н. Христо Драганов
Инж. д-р Георги Драганов 51

ИНФОРМАЦИОННИ технологии

Блокчейн: възможност за нови бизнес модели

Доц. д-р Надежда Филипова 76

Редколегия на сп. „Бизнес управление“

Красимир Шишманов – главен редактор, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Никола Янков – зам. главен редактор, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Иван Марчевски, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Ирена Емилова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Любчо Варамезов, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Румен Ерусалимов, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Силвия Костова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Международна редколегия на сп. „Бизнес управление“

Александру Неделеа – Университет „Стефан Велики“, Сучава, Румъния

Дмитрий Владимирович Чистов, – ФГОБУ ВПО Финансов университет при правителството на руската федерация, Москва, Русия

Йоана Панагорец – Университет Валахия, Търговище, Румъния

Йото Йотов – Драксел университет, Филадельфия, САЩ

Махмуд Ел Батран – Университет Кайро, Кайро, Египет

Наталья Борисовна Голованова – Московски технологически университет, Москва, Русия

Татяна Викторовна Орехова – Донецки национален университет, Виница, Украйна

Тадиа Джукич — Университет в Ниш, Ниш, Сърбия

Ян Тадеуш Дуда – AGH Университет за наука и технологии, Краков, Полша

Виктор Чужиков – Киевски национален икономически университет "Вадим Гетман", Киев, Украйна

Дадено за печат на 13.06.2018 г., излязло от печат на 19.06.2018 г.,
формат 70x100/16, тираж 40

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов,
ул. „Ем. Чакъров“ 2, тел.: +359 631 66298

© Академично издателство „Ценов“, Свищов, ул. „Градево“ 24

ISSN 0861 - 6604

БИЗНЕС управление

БИЗНЕС управление 2/2018

ИЗДАНИЕ НА
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

2/2018

КЪМ ЧИТАТЕЛИТЕ И АВТОРИТЕ НА СПИСАНИЕ „БИЗНЕС УПРАВЛЕНИЕ“

Списание „БИЗНЕС управление“ публикува изследователски статии, методологически и методически разработки и прегледи, рецензии, опит.

1. Обем:

Статии: минимум - 12 страници; максимум – 20 страници;
Прегледи, рецензии, опит: минимум – 5 страници; максимум -10 страници.

2. Делозиране на материалите:

- на хартиен носител и в електронен вид (по E-mail и/или на CD);

3. Технически характеристики:

- изпълнение Word 2003 (минимум);
- размер на страницата - A4, 29-31 реда и 60-65 знака на ред;
- разстояние между редовете 1,5 lines (At least 22 pt);
- шрифт - Times New Roman 14 pt;
- полета - Top - 2.54 cm.; Bottom - 2.54 cm; Left - 3.17 cm; Right - 3.17 cm;
- номерация на страницата - долу вдясно;
- текст под линия - размер 10 pt;
- графики и фигури - Word 2003 или Power Point.

4. Оформление:

- наименование на статията, име на автора, научна степен, научно звание - шрифт Times New Roman, 14 pt, с големи букви Bold - центрирано;
- наименование и адрес на местоработата; телефони за контакти и E-mail;
- резюме на български език в обем до 30 реда; ключови думи - от 3 до 5;
- JEL класификация на публикациите с икономически характер (<http://ideas.repec.org/j/index.html>);
- основен текст (изложение);
- таблиците, графиките и фигурите се вграждат софтуерно в текста (да позволяват езикова корекция и превод на английски). Цифрите и текстът вътре в тях се изписват с шрифт Times New Roman 12 pt;
- формулите се създават с Equation Editor;

5. Правила за цитиране под линия:

При цитиране да се спазват изискванията на **APA Style (American Psychological Association)**, поместени тук: <https://www.uni-svishtov.bg/?page=page&id=71>

Всеки автор носи отговорност за отстояваните идеи, съдържанието и техническото оформление на своя текст.

6. Контакти:

Главен редактор: тел.: (+359) 631-66-397
Зам.-главен редактор: тел.: (+359) 631-66-299
Стилов редактор: тел.: (+359) 631-66-335
E-mail: zh.tananeeva@uni-svishtov.bg ; bm@uni-svishtov.bg
Адрес: Стопанска академия „Д. А. Ценов“, ул. „Ем. Чакъров“ №2, Свищов, България